

UTVIKLINGEN PÅ ARBEIDSMARKEDET¹

NAVs arbeidsmarkedsprognose

Sammendrag

Utviklingen på arbeidsmarkedet preges nå av lavere aktivitet i oljebransjen. Oljeprisen er omtrent halvert sammenliknet med i fjor, og dette har forsterket nedgangen i oljeinvesteringene. Samtidig har den lave oljeprisen bidratt til at kronen har svekket seg betydelig. På grunn av svakere vekstutsikter for norsk økonomi har også Norges Bank satt ned styringsrenten, som blant annet bidrar til økte investeringer og økt konsum.

Samlet har den økonomiske utviklingen ført til lavere sysselsettingsvekst og økt arbeidsledighet. Det er imidlertid store geografiske forskjeller i utviklingen. I fylker med mange oljerelaterte arbeidsplasser øker ledigheten, særlig gjelder dette Rogaland. I andre regioner er effekten av kronekurs og rente viktigere, slik at arbeidsledigheten er stabil eller går ned. Det er også stor forskjell på ulike yrkesgrupper. Innen ingeniør- og ikt-fag har bruttoledigheten økt mest det siste året, mens den har vært stabil for yrkesgrupper som butikk- og salgsarbeid og helse, pleie og omsorgsykker.

Vi venter at oljeprisen vil holde seg om lag på dagens nivå framover, og at oljeinvesteringene vil fortsette å falle både neste år og i 2017. Samtidig vil den svake kronekursen og økt vekst hos våre viktigste handelspartnere bidra til økt eksport av tradisjonelle varer og økte investeringer innen tradisjonell industri. Vi anslår også at lav rente og høyere boligpriser vil gi vekst i boliginvesteringene de neste årene.

I sum forventer vi at nedgangskonjunktoren vi nå er inne i vil fortsette ut i 2016, noe som vil gi økende arbeidsledighet. Vi anslår at ledigheten vil øke fra 80 000 i gjennomsnitt i 2015 til 90 000 i 2016. I 2017 vil økte investeringer, økt eksport og økt privat konsum bidra til at vi går inn i en ny oppgangskonjunktur, og at arbeidsledigheten går noe ned. I gjennomsnitt anslår vi at det også i 2017 vil være 90 000 personer registrert som helt ledige.

.....
¹ NAVs prognoser er utarbeidet av prognosegruppen i Arbeids- og velferdsdirektoratet. Artikkelen er skrevet av Eugenia Vidal-Gil.

Utviklingen på arbeidsmarkedet

TO MÅL PÅ ARBEIDSLEDIGHETEN I NORGE

NAV's ledighetstall viser antall personer som registrerer seg som arbeidssøkere hos NAV. Statistisk sentralbyrås (SSB) arbeidskraftundersøkelse (AKU) er en utvalgsundersøkelse som kartlegger arbeidsstyrken, sysselsettingen og arbeidsledigheten. Personer uten arbeid, som ikke har rett på dagpenger eller til å delta på arbeidsmarkedstiltak, kan mangle incentiv til å registrere seg som arbeidssøker hos NAV samtidig som de svarer i AKU at de er ledige og aktivt søker arbeid. Dette er en av grunnene til avviket mellom antall registrerte ledige hos NAV og ifølge AKU. For nærmere forklaring om avviket mellom registrert ledighet og AKU-ledighet, se <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/akumnd/tilleggsinformasjon/arsaker-til-avvik-i-ledighetstallene-til-nav-og-ssb>. Se også «Begreper og definisjoner» bakerst i publikasjonen for en detaljert beskrivelse av de ulike arbeidsmarkedsvariablene.

Svak vekst i sysselsettingen

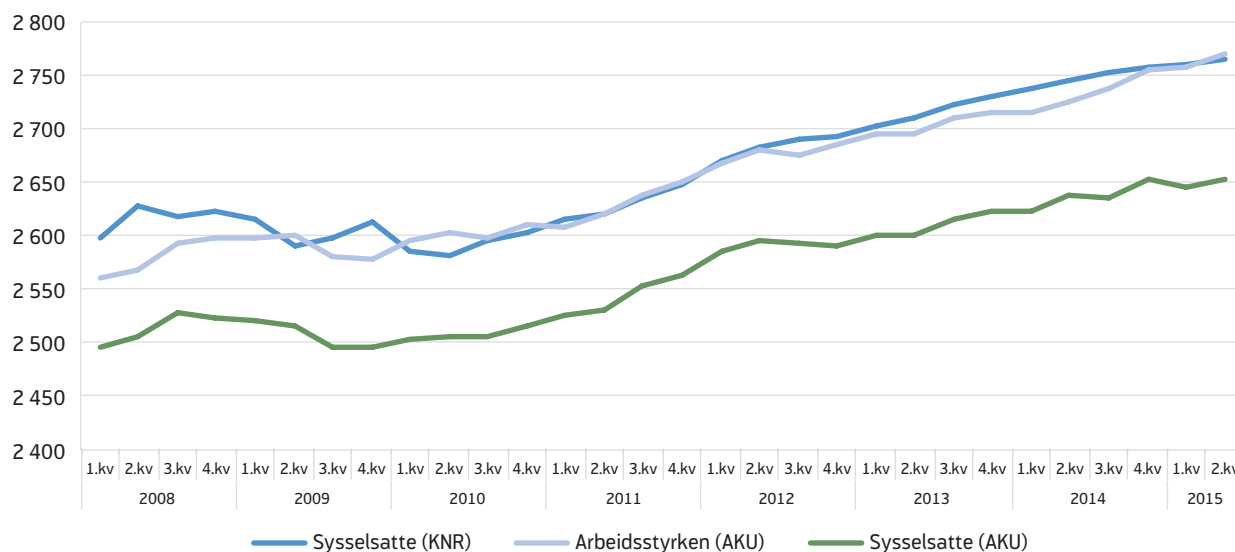
Sysselsettingen målt med SSBs arbeidskraftundersøkelse (AKU) har gått noe opp og ned fra kvartal til kvartal det siste halvannet år (figur 1). Den underliggende trenden i perioden er en svak vekst i sysselsettingen.

Ifølge kvartalsvis nasjonalregnskapet (KNR)¹ har sysselsettingen hatt en stabil, om enn moderat, vekst i samme periode. I første og andre kvartal i år økte den i et noe saktere tempo enn i fjor, med henholdsvis 0,1 og 0,2 prosent. Utviklingen i de ulike næringene viser at den svake veksten i sysselsettingen følger av nedgangen i oljeinvesteringene og aktiviteten i de olje-relaterte næringene (figur 2). Det var et ytterligere fall i sysselsettingen innen utvinning av olje og gass og i industrien, spesielt næringene som leverer til olje- og gassektoren, som bidro til å trekke den totale sysselsettingsveksten ned i første halvår. Noen av de største næringene med hensyn til sysselsetting, som bygg og anlegg og helse- og omsorgstjenester, hadde fortsatt oppgang i sysselsettingen.

Økt yrkesdeltakelse

Arbeidsstyrken er summen av de sysselsatte og arbeidsledige i yrkesaktiv alder, mellom 15 og 74 år, og tilsvarende tilbudet av arbeidskraft. Ifølge sesongjusterte AKU-tall har antall personer i arbeidsstyrken hatt en stabil vekst siden andre kvartal i fjor, bortsett fra en svakere oppgang i første kvartal i år (se figur 1). Yrkesdeltakelsen, som er arbeidsstyrken delt på

Figur 1. Sysselsatte ifølge AKU og Nasjonalregnskapet. Arbeidsstyrken ifølge AKU. Sesongjustert. 1 000 personer

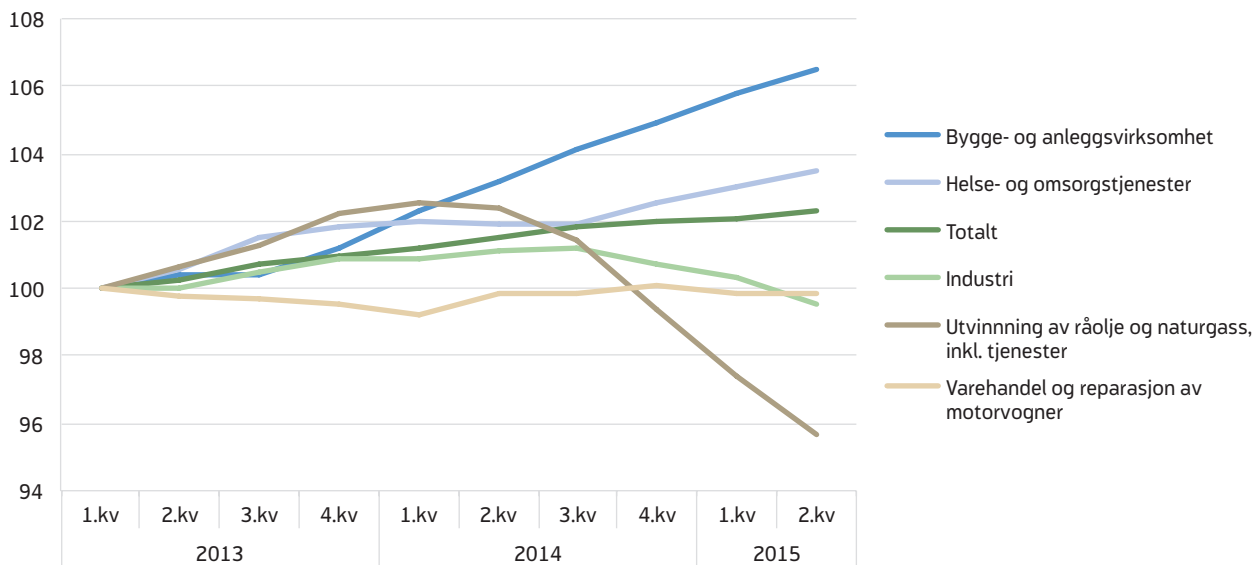

Kilde: SSB

.....

¹ Sysselsettingen målt ved AKU inkluderer kun personer registrert bosatte i Norge og er derfor lavere enn sysselsettingen slik den beregnes i KNR, siden den sistnevnte også inkluderer midlertidig sysselsatte som ikke er registrert bosatte.

Figur 2. Sesongjustert utvikling i sysselsettingen i utvalgte næringer. Kvartalsvis nasjonalregnskap. Indeksert: 1. kvartal 2013 =100

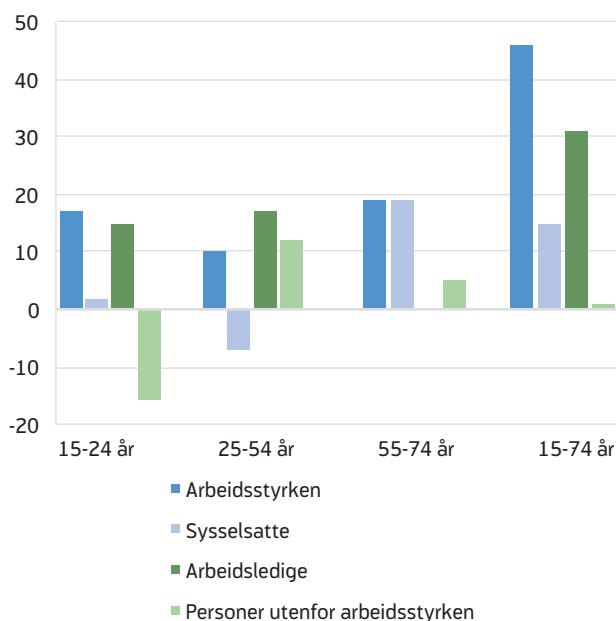
Kilde: SSB

befolkningen i yrkesaktiv alder, har også vist en oppgang gjennom de siste fire kvartalene.

Fra andre kvartal i fjor til andre kvartal i år økte befolkningen i yrkesaktiv alder med 47 000 personer. Kun 1 000 av disse forble utenfor arbeidsstyrken, som altså økte med 46 000 personer (figur 3). Yrkesdeltakelsen var på 71,6 prosent i andre kvartal, en økning på 0,3 prosentpoeng fra andre kvartal i fjor. Oppgangen i arbeidsstyrken fordelte seg på 15 000 flere sysselsatte og 31 000 flere ledige ifølge AKU. Sysselsettingsgraden, som er antall sysselsatte i prosent av befolkningen mellom 15 og 74 år, ble på 68,4 prosent, eller 0,5 prosentpoeng lavere enn i andre kvartal i fjor, mens ledigheten økte fra 3,3 til 4,4 prosent av arbeidsstyrken.

Yrkesdeltakelsen økte imidlertid ikke for alle aldersgrupper. Personer i alderen 25–54 år hadde lavere yrkesdeltakelsen enn i andre kvartal i fjor. Samtidig er dette den eneste aldersgruppen som hadde en nedgang i sysselsettingen sammenliknet med andre kvartal i fjor, og opplevde derfor en økning i arbeidsledigheten. De mellom 55 og 74 år hadde høyere yrkesdeltakelse enn i andre kvartal i fjor, og hele økningen i arbeidsstyrken

Figur 3. Endringer i befolkningen i yrkesaktiv alder etter arbeidsstyrkestatus ifølge AKU. 1 000 personer. 2. kvartal 2014 – 2. kvartal 2015

Kilde: SSB

i denne aldersgruppen besto i økt sysselsetting. Yrkesdeltakelsen økte mest for den yngste gruppen, de mellom 15 og 24 år. Men sysselsettingen økte kun beskjedent, slik at mesteparten av oppgangen i arbeidsstyrken gjenpeiles i økt ledighet. Den yngste aldersgruppen hadde den største prosentvise økningen i ledigheten, og utgjorde halvparten av veksten i den samlede ledigheten fra andre kvartal i fjor til andre kvartal i år. Mesteparten av dette skyldes flere ungdom under utdanning, som ønsket seg en deltidsjobb ved siden av utdanningen.

Økende ledighet

Arbeidsledigheten målt med AKU har vært økende siden sommeren i fjor (figur 4). Den har vist til dels betydelig økning, som i fjor høst og gjennom vinteren, men veksttakten har avtatt noe i vår. Samlet har arbeidsledigheten økt med 27 000 personer fra juli i fjor til juli i år, ifølge sesongjusterte AKU-tall. Som andel av arbeidsstyrken var den på 4,3 prosent i juli, og ledighetsraten har ikke vært så høy siden 2005.

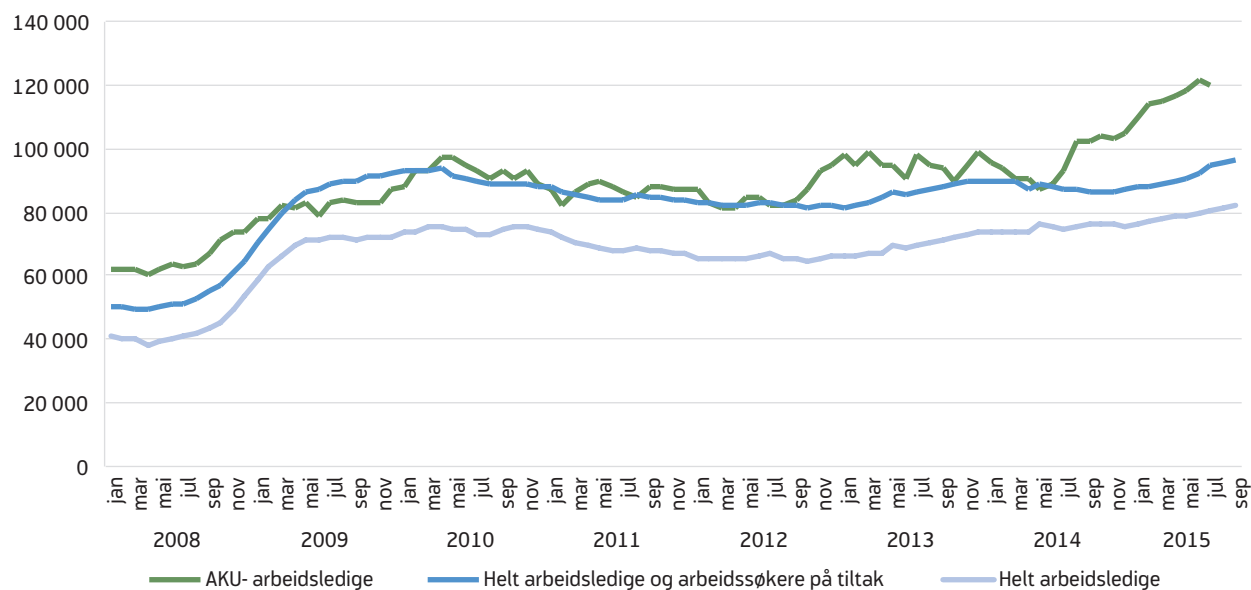
Antallet registrerte arbeidsledige hos NAV hadde en liten nedgang i fjor høst, men har også vært økende så langt i år. Fra januar til september har den registrerte ledigheten økt med 6 000 personer, korrigert for sesong-

variasjoner. Ved utgangen av september var det 79 600 helt ledige. Det tilsvarer 2,9 prosent av arbeidsstyrken, og er en oppgang fra 2,7 prosent i september i fjor.

Økningen i antall registrerte ledige er mindre enn det ledigheten målt med AKU viser, og avviket mellom disse to målene på arbeidsledigheten i Norge har blitt større i løpet av det siste året. Ifølge AKU-tallene har antall ledige mellom 15 og 24 år hatt en betydelig oppgang i denne perioden som ikke vises i den registrerte ledigheten. En stor del av økningen i denne aldersgruppen skal imidlertid være studenter som ønsker deltidsjobb, og disse vil i liten grad melde seg ledig hos NAV. AKU-tallene blir i tillegg estimert ut fra svarene til et utvalg av befolkningen, og det er derfor knyttet en viss feilmargin til estimatene.

Bruttoarbeidsledigheten, som er summen av helt ledige og arbeidssøkere på tiltak, begynte å øke i oktober i fjor, og oppgangen har tiltatt de siste fire månedene. Samlet fra januar til september har den økt med 9 400 personer, ifølge sesongjusterte tall. Ved utgangen av september i år var det 91 900 helt ledige og arbeidssøkere på tiltak, tilsvarende 3,3 prosent av arbeidsstyrken mot 3,0 i september i fjor.

Figur 4. Utviklingen i antallet registrerte helt ledige, summen av helt ledige og arbeidssøkere på tiltak og arbeidsledige ifølge AKU. Sesongjusterte tall

Kilde: SSB og NAV

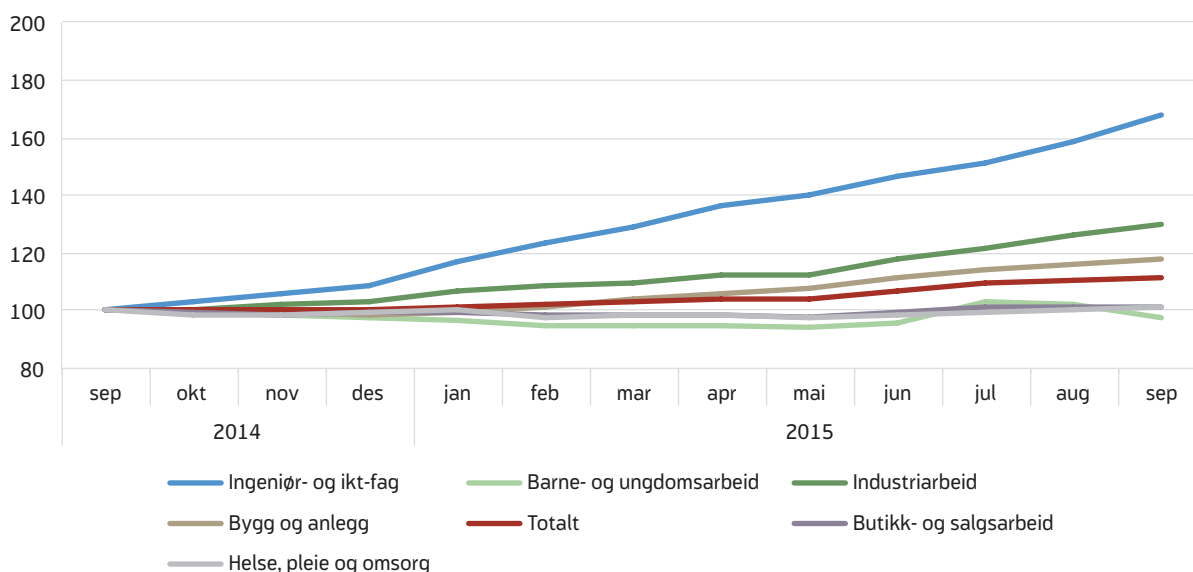
Bruttoledigheten har økt mest blant yrker knyttet til oljeindustrien (figur 5). Den største oppgangen har ingeniører og ikt-fag opplevd, med en vekst på 68 prosent sammenliknet med september i fjor. Bruttoledigheten for denne yrkesgruppen var i september på 2,6 prosent av arbeidsstyrken, fortsatt under gjennomsnittet. Det skyldes at ingeniør- og ikt-fag var blant yrkesgruppene med lavest ledighet for ett år siden. Det er særlig for ingeniører og sivilingeniører innen petroleumsfag at bruttoledigheten har økt mye. Industriarbeidere har også hatt en betydelig økning i bruttoledigheten det siste året, noe som også henger sammen med utviklingen i oljebransjen. Bruttoledigheten har økt for over halvparten av yrkesgruppene i løpet av det siste året. For butikk- og salgsmedarbeidere samt yrker innen helse, pleie og omsorg har den imidlertid holdt seg uendret, mens den har falt litt for barne- og ungdomsarbeidere og personer uten oppgitt yrkesbakgrunn.

Regionale forskjeller

Nedgangen i oljebransjen og oljerelatert industri gjør også at det er store regionale forskjeller i utviklingen på arbeidsmarkedet. Dette blir ytterligere forsterket av at svak krone og lav rente bidrar til at andre deler

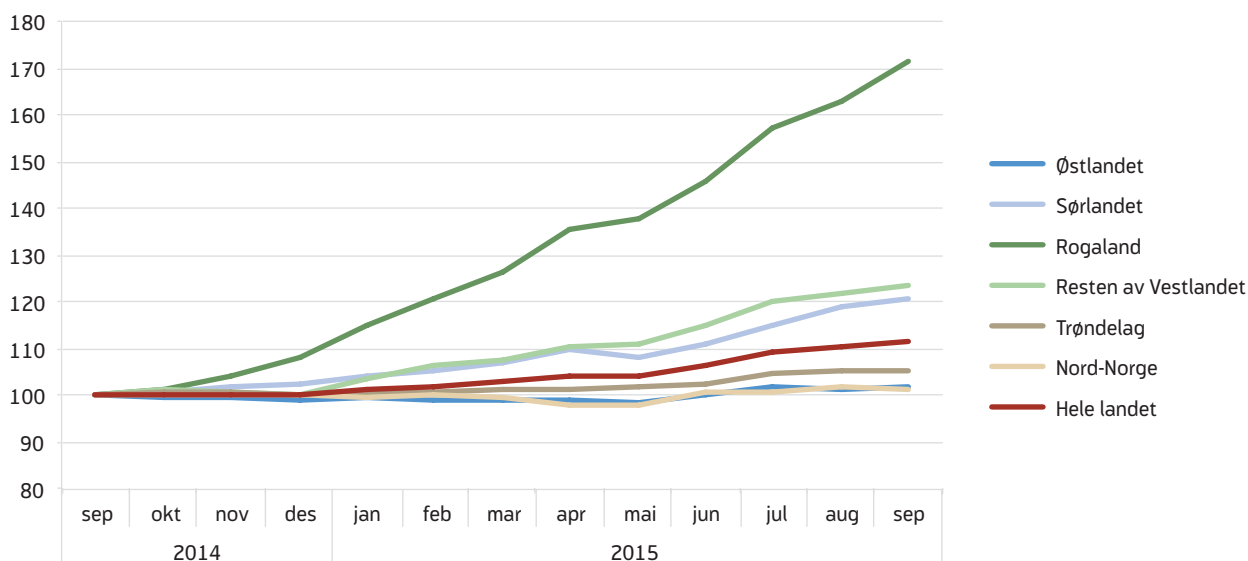
av næringslivet går bra. Rogaland er fylket som har klart høyest andel av de sysselsatte innen oljerelaterte næringer. Ifølge en rapport fra IRIS tidligere i år, arbeidet rundt 40 prosent av de sysselsatte i fylket i oljenæringen eller bedrifter som leverer til oljebransjen (IRIS 2015). Dette gjør også at det er i Rogaland arbeidsledigheten øker klart mest (figur 6). Det siste året har bruttoledigheten økt med 72 prosent i Rogaland, en langt større økning enn noe annet fylke. Samtidig ser vi også at arbeidsledigheten er på vei opp i andre fylker hvor oljebransjen er viktig, som Hordaland, Møre og Romsdal og Agder. Sogn og Fjordane er det fylket på Vestlandet med minst oljerelatert industri, samtidig som de har mye tradisjonell eksportindustri. De skiller seg også ut ved å være det eneste fylket på Vestlandet hvor bruttoledigheten ikke har økt det siste året. I Nord-Norge og på Østlandet har bruttoledigheten holdt seg stabil. Disse regionene har også mindre oljerelatert næringsliv, og rammes dermed i mindre grad av nedgangen i oljebransjen. På Østlandet skiller imidlertid Akershus seg ut. Der har bruttoledigheten økt med 13 prosent det siste året, og dette er også fylket på Østlandet som har flest sysselsatte innenfor oljerelaterte bedrifter. I Hedmark har derimot bruttoledigheten falt med 13 prosent i samme periode.

Figur 5. Utviklingen i summen av helt ledige og arbeidssøkere på tiltak i ulike yrkesgrupper. Sesongjustert. Indeksert: September 2014 =100

Kilde: NAV

Figur 6. Utviklingen i summen av helt ledige og arbeidssøkere på tiltak i ulike regioner. Sesongjustert. Indeksert: September 2014 =100

Kilde: NAV

Utviklingen internasjonalt

Eksporten av tradisjonelle varer og tjenester utgjør nesten 30 prosent av Fastlands-BNP². Omfanget av norsk eksport betyr mye for produksjonen i Norge og derfor også etterspørselen etter arbeidskraft. Hittil i år har i underkant av 70 prosent av fastlandseksporten gått til Europa og USA, målt i løpende priser. Utviklingen hos våre handelspartnere er derfor viktig for utviklingen i norsk økonomi.

Moderat vekst i eurosonen

Etter tre kvartaler med tiltakende vekst i eurosonens bruttonasjonalprodukt (BNP) avtok den noe i andre kvartal i år og ble på 0,4 prosent (figur 7). En nedgang i bruttoinvesteringene, som hadde vært økende i de tre foregående kvartalene, bidro til dette. Også privat og offentlig konsum vokste litt saktere i andre kvartal, mens veksten i eksporten tiltok, og var det viktigste bidraget til BNP-veksten. Ifølge sesongjusterte tall fra Eurostat var det i andre kvartal noe høyere vekst i Tyskland enn i første kvartal, noe som bidro til opp-

gangen for eurosonen samlet. I Frankrike derimot var det ingen vekst i BNP etter en sterk oppgang i første kvartal. Italia hadde moderat vekst i både første og andre kvartal etter flere år med nedgang eller ingen vekst. I andre søreuropeiske land som ble hardt rammet av finanskrisen, som Portugal og Spania, har veksten tiltatt de siste fire kvartalene. Viktige handelspartnere utenfor eurosonen, som Sverige og Storbritannia, hadde også sterkere vekst i andre enn i første kvartal, og høyere enn eurosonens gjennomsnitt.

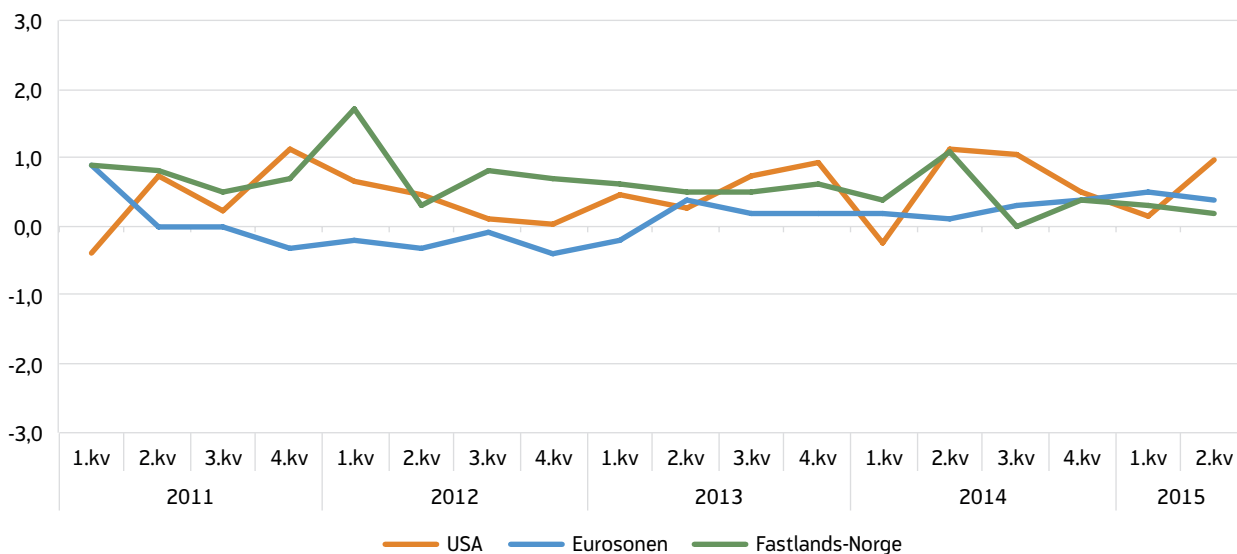
Arbeidsledigheten i eurosonen har gått ned i løpet av de siste to årene, men kun veldig sakte, og den er fortsatt høy. I august var den på 11,0 prosent av arbeidsstyrken, ifølge sesongjusterte tall fra Eurostat. Til sammenlikning var ledighetsraten 11,5 prosent i august 2014. Det er store forskjeller mellom medlemslandene, med ledighetsrater som fortsatt er på mer enn 20 prosent av arbeidsstyrken i Spania og Hellas, og under 5 prosent i Tyskland. Sysselsettingen i eurosonen har vokst i to år nå, men ikke raskt nok til å få en betydelig nedgang i ledigheten. I andre kvartal økte den med 0,3 prosent, noe mer enn i kvartalet før.

Pengepolitikken i euroområdet har vært ekspansiv lenge. Renten bankene må betale for å låne penger har

.....

² Bruttonasjonalprodukt for Fastlands-Norge er lik bruttonasjonalprodukt (BNP) utenom næringene utvinning av olje og naturgass, tjenester knyttet til olje- og gassutvinning, rørtransport og utenriks sjøfart.

Figur 7. Kvartalsvis BNP-vekst blant Norges viktigste handelspartnere. Sesongjusterte tall. Prosent

Kilde: Eurostat og SSB (KNR¹)

¹ Tall for utviklingen i Fastlands-Norge.

vært null eller negativ i flere år. Prisveksten i eurosonen har likevel vært lavere enn inflasjonsmålet på nær 2,0 prosent, og i perioder fallende. For å stimulere økonomien og få inflasjonen opp, iverksatte Den europeiske sentralbanken (ESB) ytterligere ekspansive pengepolitiske tiltak i form av obligasjonskjøp fra og med mars. Etter flere måneder med positiv tolv måneders prisvekst var det i september en ny nedgang på grunn av et betydelig fall i energiprisene.

Selv om den økonomiske veksten i eurosonen fortsatt er lav, har den tatt seg opp de siste fire kvartalene. Investeringene har vist en voksende trend i to år nå, og svekkelsen av euroen har bidratt til vekst i eksporten. En fortsatt svak euro vil gjøre eksport av varer og tjenester fra eurosonen mer konkurransedyktig. I tillegg venter vi at lavere oljepris vil bidra til økt økonomisk vekst da eurosonen er en oljeimportør. Det internasjonale pengefondet (IMF) anslår at veksten i eurosonen vil øke fra 0,9 prosent i fjor til 1,5 prosent i år og 1,6 prosent neste år.

Sterkere vekst i USA

Det siste estimatet for BNP-veksten i andre kvartal i år viser at veksten tiltok til 3,9 prosent fra 0,6 prosent i første kvartal, målt i årlig rate, ifølge sesongjusterte

tall fra Bureau of Economic Analysis. I første kvartal var det en svak vekst i privat konsum, trolig påvirket av en usedvanlig kald vinter, og et fall i eksporten som trakk BNP-veksten ned. Denne utviklingen snudde i andre kvartal. Veksten i privat konsum tok seg opp fra første kvartal og var det viktigste bidraget til BNP-veksten. Selv om dollaren har fortsatt å styrke seg, var det solid vekst i eksporten i andre kvartal, noe som også bidro til høyere BNP-vekst. I tillegg bidro vekst i de private bruttoinvesteringene og i de offentlige utgiftene positivt.

Arbeidsledigheten i USA var på 5,1 prosent av arbeidsstyrken i september, ifølge sesongjusterte tall fra Bureau of Labor Statistics. Ledigheten var dermed uendret fra august, men 0,8 prosentpoeng lavere enn i september i fjor. Antall personer i arbeidsstyrken gikk ned i september mens befolkningen i yrkesaktiv alder fortsatte å vokse, slik at yrkesandelen falt noe fra august til september. Sysselsettingen økte i omtrent samme takt som i august, men hittil i år har den gjennomsnittlige månedsveksten i sysselsettingen vært lavere enn i fjor. Sysselsettingsandelen gikk i tillegg noe ned i september. Selv om ledigheten har vært fallende hittil i år, har den amerikanske sentralbanken ikke vurdert bedringen på arbeidsmarkedet som tilstrekkelig. Når

prisstigning i tillegg var lav, valgte den derfor å holde styringsrenten uendret i september og opprettholde en ekspansiv pengepolitikk.

IMF har nedjustert vekstanslaget for den amerikanske økonomien i 2016 noe i sin siste prognose, men de venter fortsatt at veksten vil bli sterkere både i år og neste år enn den var i fjor.

Den globale økonomien

Veksten i Kinas økonomi avtar. Landets statistikkbyrå nedjusterte nylig fjorårets vekst til 7,3 prosent, og årsveksten i BNP har vært på 7 prosent i både første og andre kvartal i år. Det er 25 år siden Kina hadde så lave vekstrater. Myndighetene har derfor vedtatt ulike tiltak for å stimulere økonomien og for å stabilisere aksjemarkedet etter flere børsfall. Nedgangen i veksten i landet gjenspeiles i en stadig lavere vekst i import. IMF venter at veksten i Kina avtar ytterligere i år og neste år. Da Kina er verdens nest største økonomi bidrar dette til å dempe den globale veksten og til lavere råvarepriser.

Den samlede globale veksten ventes å gå ned fra 3,4 prosent i fjor til 3,1 prosent i år, for så å øke med 3,6 prosent neste år, ifølge IMF's prognose fra oktober. Dette anslaget innebærer en nedjustering siden april, og det er hovedsakelig veksten i utviklingsland som har blitt revidert ned. En viktig grunn til dette er at flere utviklingsland er eksportører av olje eller andre råvarer, og lavere råvareprisene legger en demper på den økonomiske veksten i disse landene. Dette gjelder også industriland som Canada og Norge.

Utviklingen i Norge

Nedgangskonjunktur i fastlandsøkonomien

Veksten i fastlandsøkonomien stoppet opp i tredje kvartal i fjor. I de tre påfølgende kvartalene har veksten i Fastlands-BNP³ vært moderat og avtakende (tabell 1). Samlet for de siste fire kvartalene har Fastlands-BNP økt med 0,9 prosent. Dette er lavere enn den årlige

trendveksten, estimert av SSB til om lag 2,25 prosent, og utviklingen kan derfor karakteriseres som en nedgangskonjunktur. Nedgangen i oljeinvesteringene det siste året har bidratt til å trekke ned veksten i Fastlands-BNP, men det var også en bred nedgang i fastlandsinvesteringene. Det private konsumet har vist en solid vekst de siste tre kvartalene og, sammen med vekst i offentlig konsum, bidratt positivt til veksten i økonomien.

Lavere samlede investeringer

De totale bruttoinvesteringene utgjør nesten en tredjedel av Fastlands-BNP og inkluderer både investeringer på norsk sokkel og på fastlandet. Bruttoinvesteringene har vært avtakende de siste tre kvartalene og dermed bidratt til lavere vekst i fastlandsøkonomien. Både petroleumsinvesteringene og fastlandsinvesteringene har falt i denne perioden. Fastlandsinvesteringene utgjør en femtedel av Fastlands-BNP og består av investeringer innen bolig offentlig forvaltning og næringsinvesteringer, hvorav industri og tjenester. Av disse var det kun boliginvesteringene som hadde en oppgang i både første og andre kvartal i år (figur 8).

Fortsatt nedgang i petroleumsinvesteringene

Etter å ha nådd en topp i tredje kvartal 2013 har petroleumsinvesteringene falt, med unntak av en liten oppgang i første kvartal i år. Andelen oljeinvesteringene utgjør av BNP for Fastland-Norge har gått ned fra 9,1 prosent i tredje kvartal 2013 til 7,5 prosent i andre kvartal i år. Oljeinvesteringenes bidrag til produksjonen i fastlandsøkonomien har dermed blitt mindre i denne perioden og også etterspørselen rettet mot ulike industrinæringer og tjenesteleverandører.

Prisen på et fat nordsjøolje hadde en midlertidig oppgang til over 60 dollar fatet i perioden april-juni, men har den siste tiden vært på rundt 50 dollar. Det innebærer en halvering av oljeprisen sammenliknet med ett år tidligere. Flere analysemiljøer har nedjustert forventningene framover, og vi venter at oljeprisen vil holde seg omtrent på dagens nivå de neste to årene. Det er flere grunner til at vi antar at oljeprisen ikke vil øke noe særlig framover. Ny teknologi har økt tilbudet av olje fra USA, og avtalen med Iran åpner for mer eksport av olje også herfra. Samtidig har OPEC endret strategi, og for å opprettholde sin markedsandel, svarer

.....
³ Bruttonasjonalprodukt for Fastlands-Norge er lik bruttonasjonalprodukt (BNP) utenom næringene utvinning av olje og naturgass, tjenester knyttet til olje- og gassutvinning, rørtransport og utenriks sjøfart.

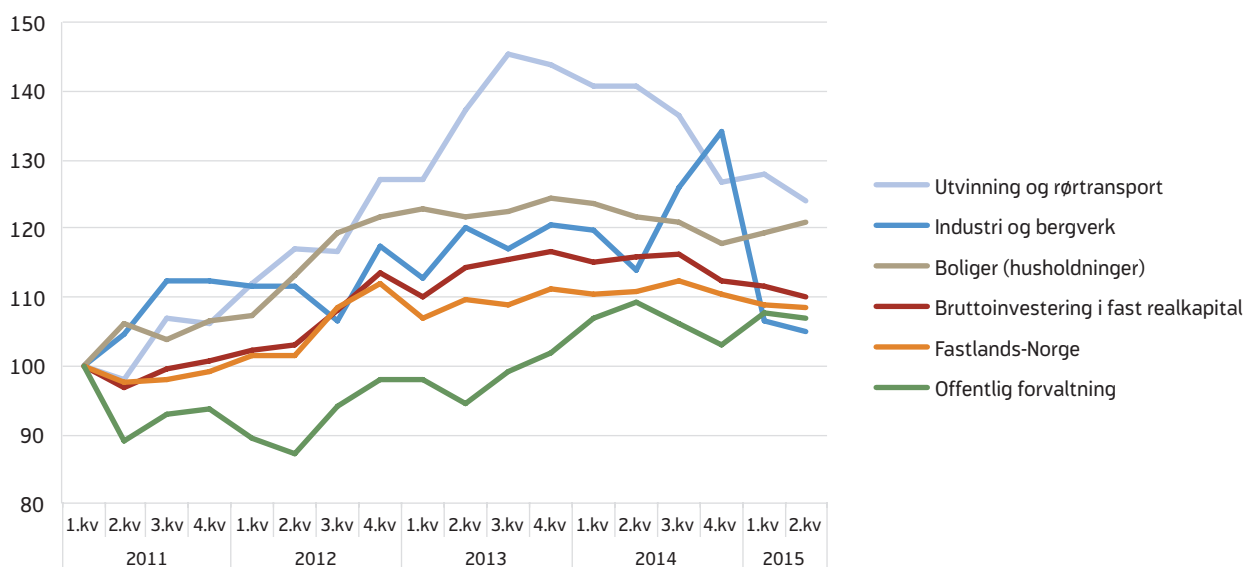

Tabell 1. Utvikling i makroøkonomiske hovedstørrelser. Årlig vekst og sesongjustert kvartalsvis vekst. Prosent

	2013	2014	3. kv. 2014	4. kv. 2014	1. kv. 2015	2. kv. 2015
Bruttonasjonalprodukt	0,7	2,2	0,4	0,9	0,1	-0,1
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge	2,3	2,2	0,0	0,4	0,3	0,2
Konsum i husholdninger	2,1	1,9	0,0	0,9	1,1	0,6
– Varekonsum	1,1	0,7	-0,3	0,7	0,7	1,1
– Tjenestekonsum	2,4	3,1	0,5	1,1	1,0	0,6
Konsum i offentlig forvaltning	1,7	2,7	0,5	0,8	0,1	0,5
Bruttoinvestering i fast realkapital	6,8	0,6	0,6	-3,5	-0,6	-1,3
– Utvinning og rørtransport	17,1	-1,7	-3,1	-7,0	0,9	-3,0
– Fastlands-Norge	2,9	1,7	1,5	-1,9	-1,3	-0,3
– – – Næringer	-1,1	0,2	6,0	-1,0	-6,2	-1,1
– – – Tjenester tilknyttet utvinning	-63,9	-19,6	-10,1	-5,5	12,2	-6,4
– – – Andre tjenester	0,1	0,1	6,6	-2,8	-4,4	-2,2
– – – Industri og bergverk	5,6	4,7	10,5	6,3	-20,5	-1,3
– – – Annen vareproduksjon	6,2	-1,3	2,2	-1,2	-0,3	2,4
– – Boliger (husholdninger)	6,4	-1,6	-0,6	-2,5	1,1	1,4
– – Offentlig forvaltning	6,5	8,2	-3,1	-2,7	4,5	-0,8
Eksport i alt	-3,0	2,7	3,3	3,4	-3,4	-0,1
– Tradisjonelle varer	1,0	2,3	1,8	0,4	3,2	-0,2
– Råolje og naturgass	-7,6	1,5	4,8	4,1	-6,1	-0,8
Import i alt	4,3	1,9	5,4	-2,6	2,7	-1,3
– Tradisjonelle varer	3,2	-0,3	1,0	-0,3	2,5	-0,1

Kilde: SSB (KNR)

Figur 8. Utviklingen i investeringene. Sesongjustert. Indeksert: 1. kvartal 2011=100

Kilde: SSB (KNR)

de ikke lenger på lavere oljepris med å redusere sin produksjon. Veksten i etterspørselen etter olje har i tillegg avtatt. Lavere vekst i Kina bidrar til lavere priser på både olje og andre råvarer.

I SSBs investeringsundersøkelse fra august har virksomhetene i olje- og gassnæringen oppjustert anslaget for investeringene i 2015, samtidig som anslaget for 2016 har blitt nedjustert. Tallene fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) viser også at nedgangen i oljeinvesteringene har avtatt noe i første halvår i år. På bakgrunn av dette venter vi en betydelig nedgang i oljeinvesteringene i år, men noe mindre enn antatt i vår forrige prognose. I 2016 og 2017 venter vi at oljeinvesteringen vil fortsette å falle, og at nedgangen blir noe større enn det vi la til grunn i vår forrige prognose.

Vekst i boliginvesteringene

Boliginvesteringene økte i både første og andre kvartal i år, etter å ha falt gjennom hele 2014. Målt i årlig rate var veksten i boliginvesteringene i første halvår på 5,1 prosent, noe i underkant av den historiske gjennomsnittlige veksten. Igangsatt bruksareal til bolig falt også gjennom fjoråret, men har vist en oppadgående trend så langt i år. Dette vil gjenspeiles i boliginvesteringene framover, siden igangsatt bruksareal til bolig er en indikator for framtidige boliginvesteringer, da flere prosjekter blir gjennomført med et visst tids- etterslep.

SSBs sesongjusterte boligprisindeks viser at boligprisene for landet samlet har vært økende siden første kvartal i fjor. Oppgangen har imidlertid avtatt noe i første og andre kvartal i år, og det var nedgang i Agder og Rogaland. Norges Bank senket styringsrenten i september og bankene som operer i Norge har redusert utlånsrenten på boliglån, noe som vil bidra til at etterspørselen etter boliger holdes oppe. Vi venter at boligprisene flater ut i andre halvår, slik at boligprisene i gjennomsnitt blir om lag 6 prosent høyere i 2015 enn i fjor. I 2016 og 2017 venter vi at boligprisene vil fortsette å vokse, men i et lavere tempo enn hittil i år. Det vil også bidra til vekst i boliginvesteringene framover, da høyere boligpriser stimulerer igangsettingen. I sum venter vi at boliginvesteringene vil fortsette å vokse resten av 2015 i omtrent samme takt som i første

halvår, slik at nedgangen fra i fjor reverseres. De neste to årene venter vi fortsatt oppgang i boliginvesteringene og at årsveksten tar seg opp.

Oppgang i industriinvesteringene framover

Den solide veksten i industriinvesteringene i andre halvår i fjor ble mer enn reversert i år med et kraftig fall i første kvartal og en svakere nedgang i andre kvartal. En sterk nedgang i investeringene innenfor næringsmiddelindustrien og innen oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri bidro til det store fallet i første kvartal, men de aller fleste næringene hadde en nedgang.

SSBs investeringsundersøkelse fra august tyder på en oppgang i industriinvesteringene i tredje og fjerde kvartal, da virksomhetenes anslag på investeringene i 2015 er på samme nivå som tilsvarende anslag for i fjor. Det er innenfor eksportrettede næringer som oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri og metallindustri at det ventes størst investeringsvekst i år. Investeringsanslagene for maskinindustri samt maskinreparasjon og -installasjon tyder derimot på nedgang i disse næringene i år. Anslaget for 2016 er 35 prosent høyere enn anslaget for i år, målt i løpende priser, og tyder på en betydelig vekst i industriinvesteringene neste år. Det er igjen innen oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri samt metallindustri at investeringsanslaget for 2016 er høyest. Dette må sees i sammenheng med den svake kronen, som har bedret situasjonen for tradisjonell eksportindustri betydelig. For industrien samlet venter vi at en oppgang i industriinvesteringene i andre halvår vil veie opp for det store fallet i det første, slik at investeringene i år blir på omtrent samme nivå som i fjor. Vi venter høy vekst i industriinvesteringene neste år og en ytterligere oppgang i 2017.

Todelingen i norsk industri reverseres

Bruttoproduktet i industrien falt i første halvår i år etter veldig svak vekst i de to foregående kvartalene (figur 9). Denne nedgangen skyldes i stor grad fallende produksjon i næringene som leverer til oljeindustrien, som verftsindustri, produksjon av metallvarer samt reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr. Utviklingen innen tradisjonell eksportindustri, som produsentene av råvarer, har vært mer positiv og

bidratt til å dempe nedgangen i industrien samlet. Særlig i andre kvartal i år var det vekst innen produksjon av metaller og innen gummivare- og plastindustri. Produksjonen innen oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri bremsset opp i andre kvartal, men samlet for det første halvåret var det solid vekst. Avviket mellom oljeleverandørene og tradisjonell eksportindustri har derfor minnet i løpet av det siste året. Statistisk sentralbyrås produksjonsindeks tyder på at denne tendensen fortsatte i juli og august. Industriproduksjonen fortsatte å falle, hovedsakelig på grunn av ytterligere fall blant oljeleverandørene, mens produksjonen av metaller og innen kjemisk industri økte.

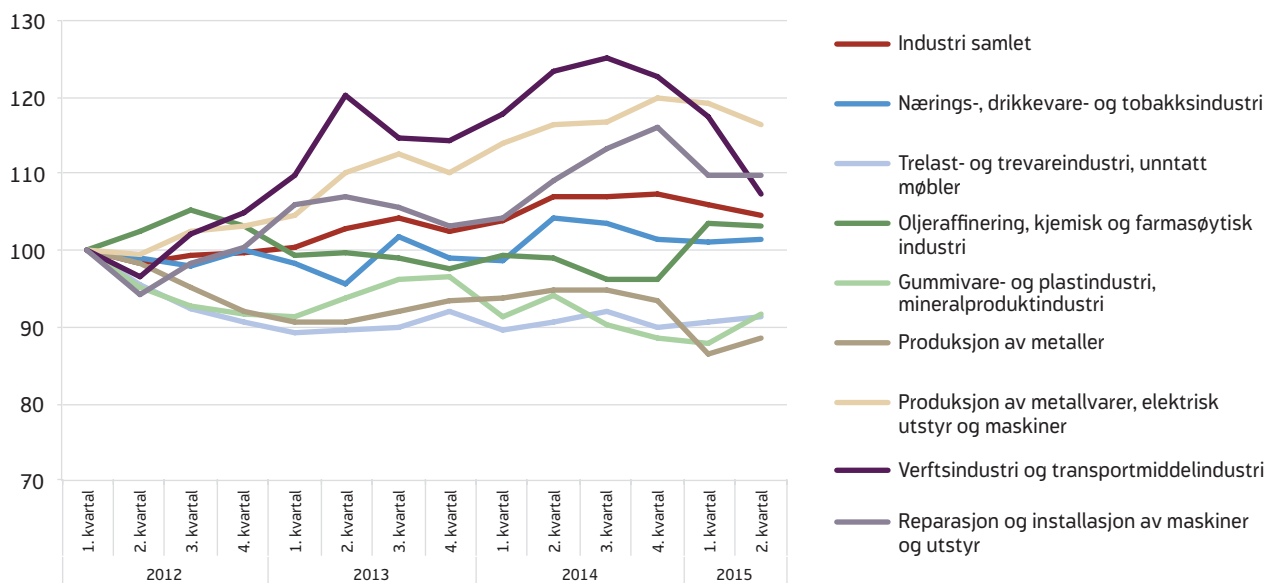
Vi forventer fortsatt økt produksjon innen eksporttettet industri. Det skyldes den svake kronekursen, som gjør norske produkter mer konkurransedyktige i de internasjonale markedene, og at høyere vekst blant våre viktigste handelspartnere vil bidra til høyere etterspørsel etter norske varer fra utlandet. Dette vil likevel ikke være nok til å veie opp for det reduserte aktivitetsnivået i leverandørnæringene, slik at industriproduksjonen samlet vil være lavere i år enn i fjor. I 2016 og 2017 venter vi at industriproduksjonen samlet igjen vil øke, drevet av utviklingen i den delen av industrien som ikke er oljerelatert.

Moderat vekst i privat konsum

Husholdningenes forbruk utgjør halvparten av Fastlands-BNP, slik at deres forbruksbeslutninger har stor betydning for veksten i norsk økonomi. Etter å ha holdt seg uendret i tredje kvartal i fjor, har konsumet i husholdningene vist en solid vekst fram til andre kvartal i år. I denne perioden har konsumet økt til sammen 2,6 prosent, noe som er høyere enn årsveksten i både 2013 og 2014. Varekonsumet utgjør en stor andel av det private forbruket. Statistisk sentralbyrås varekonsumindeks gikk ned i juli og august, noe som tyder på at veksten i det private konsumet vil bli lav i tredje kvartal.

Nedgangskonjunktoren antas å føre til en fortsatt moderat lønnsvekst, i tråd med en svakere sysselsettingsvekst og økende ledighet. Samtidig vil en svak kronekurs medføre høyere importpriser og bidra til høyere prisvekst i år og særlig neste år. Dette vil føre til at veksten i disponibel realinntekt i husholdningene vil avta i år og neste år. Spareraten har vært relativt høy de siste årene, og vi venter at den fortsatt vil holde seg høy. I tillegg til de løpende inntektene, tar husholdningene hensyn til sin formue når de bestemmer sitt forbruk, og en stor del av husholdningenes formue består av eiendom. Vi legger til grunn i vår prognose

Figur 9. Bruttoprodukt for industrien. Utvalgte industrinæringer. Sesongjustert. Indeksert: 1. kvartal 2012=100

Kilde: SSB (KNR)

en moderat vekst boligprisene fram til 2017, noe som også vil bidra til å dempe veksten i privat konsum.

Alle disse faktorene tilsier en moderat vekst i privat konsum framover. Vi venter lavere vekst i andre halvår i år enn det som har vært tilfellet gjennom første halvår. Til neste år venter vi at effekten av høyere prisvekst samt svak vekst i sysselsettingen og lønningene vil bli tydeligere, og at veksten i det private konsum blir klart lavere enn i år. I 2017 antar vi at lavere prisvekst og noe høyere lønnsvekst, samt høyere sysselsettingsvekst bidrar at det private forbruket igjen vil ta seg opp.

Vekst i offentlige utgifter

Konsumet i offentlig forvaltning økte med 2,7 prosent i fjor, den høyeste vekstraten siden 2009. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning økte med 8,5 prosent. Disse størrelsene utgjør til sammen 30 prosent av Fastlands-BNP og var et viktig bidrag til veksten i fastlandsøkonomien i fjor. I vår prognose legger vi til grunn at offentlige utgifter vil vokse som anslått i Nasjonalbudsjett 2016.

Høyere eksport av tradisjonelle varer

Den samlede eksporten falt i første kvartal i år og forble omtrent uendret i andre kvartal. En nedgang i eksport av råolje og naturgass i første og andre kvartal bidro til å trekke veksten i den samlede eksporten ned. Eksport av tjenester falt også i første kvartal, men tok seg opp i andre. Etter en periode med fallende eksport av tradisjonelle industrivarer, har den vært voksende siden andre kvartal i fjor. Selv om veksten i eksporten av tradisjonelle varer stoppet opp i andre kvartal, har utviklingen vært positiv i første halvår, med en økning på tre prosent samlet. Denne oppgangen henger sammen med en svakere kronekurs enn tidligere år.

Framover venter vi noe høyere økonomisk vekst blant Norges viktigste handelspartnere og at deres etterspørsel etter norske varer og tjenester dermed tar seg opp. Den norske kronen har svekket seg ytterligere siden august, og vi venter at den vil holde seg svak gjennom prognoseperioden. Dette vil også bidra til høyere etterspørsel fra utlandet. Det vil medføre høyere vekst i eksportvolumet av norske varer og tjenester både i år og de neste to årene.

Lav vekst i Fastlands-Norge i år og neste år

Vi venter at veksten i fastlandsøkonomien blir klart lavere i år enn i fjor som følge av betydelig lavere oljeinvesteringer. Forventningene om lav oljepris framover vil bidra til at nedgangen i oljeinvesteringene fortsetter, noe som vil dempe veksten i Fastland-Norge også de neste to årene. En fortsatt svak krone og noe høyere vekst blant handelspartnere vil samtidig bidra til at eksporten, investeringene og produksjonen i industrien tar seg opp de neste to årene. Lave renter vil også bidra til omstillingen i fastlandsøkonomien. Boliginvesteringene har begynt å vokse igjen i år og vi venter at de fortsetter å øke de neste to årene. Dette er faktorer som vil bidra til at veksten i fastlandsøkonomien øker gradvis framover. I 2017 venter vi at veksten i privat konsum også tar seg opp, og at det vil bidra til konjunkturoppgang i Norge.

NAV's arbeidsmarkedsprogno

Vi venter at nedgangskonjunktoren i Norge vil dempe etterspørselen etter arbeidskraft og at sysselsettingen derfor vil fortsette å vokse sakte i år og neste år. Det er først i 2017, da veksten i fastlandsøkonomien tar seg opp, at sysselsettingsveksten vil bli høyere. Vi anslår at den gjennomsnittlige veksten i antall sysselsatte målt ved AKU blir på 16 000 i år, 18 000 neste år og 34 000 i 2017 (tabell 3).

Vi venter at arbeidsstyrken vil fortsette å vokse resten av året, men i et noe lavere tempo enn det som var tilfellet i vår. I gjennomsnitt anslår vi at 38 000 flere vil være i arbeidsstyrken i år enn i fjor. Til neste år venter vi enda litt lavere vekst i antall personer i arbeidsstyrken, men at veksten tar seg opp igjen i 2017 på grunn av bedre konjunkturer og høyere yrkesdeltakelse. Vi anslår at det i gjennomsnitt vil være 24 000 og 27 000 flere personer i arbeidsstyrken i henholdsvis 2016 og 2017.

Da vi antar at arbeidsstyrken vil vokse noe mer enn sysselsettingen i år og neste år, vil AKU-ledigheten fortsette å øke også i 2016. Men siden AKU-ledigheten allerede har kommet opp på et høyt nivå, venter vi kun en svakt oppadgående trend i den perioden, før den begynner å gå ned igjen i 2017 (se figur 11).

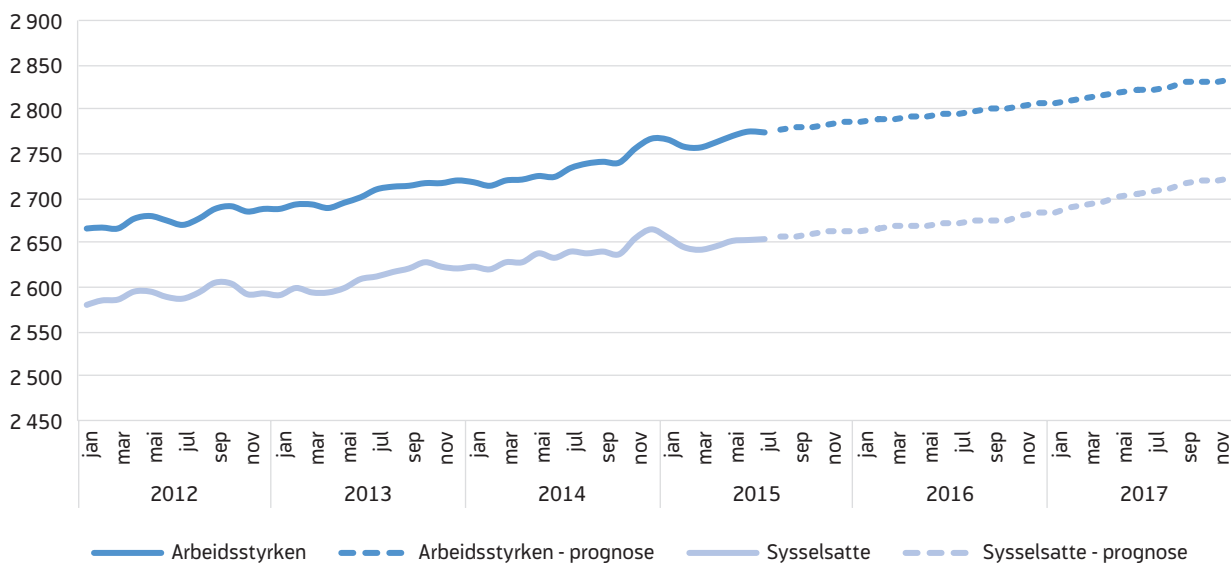
Den registrerte ledigheten har økt jevnt hittil i år. I perioden januar til september har den økt med 6 000 personer, korrigert for sesongvariasjoner. Denne oppgangen er litt mindre enn vi ventet i vår forrige prognose. Av den grunn nedjusterer vi nivået på den registrerte ledigheten i år og anslår at det i gjennomsnitt vil være 80 000 helt ledige registrert hos NAV, tilsvarende en ledighetsrate på 2,9 prosent (se tabell 2). Vi går da inn i 2016 med noe lavere ledighet og nedjusterer nivået for dette året også, men vi venter at ledigheten vil øke noe mer enn den har gjort i år. I gjennomsnitt anslår vi at det vil være 90 000 registrerte helt ledige i 2016 og at ledighetsraten blir på 3,3 prosent. Vi legger til grunn i vår prognose at AKU-ledigheten og den registrerte ledigheten over tid følger samme trend, og venter derfor at avviket som har oppstått mellom de to ledighetsmålene vil minke gjennom prognoseperioden. Den løpende utviklingen ut i 2016 innebærer at helt ledige stiger mer enn AKU-ledigheten, justert for sesongvariasjoner. I 2017 venter at vi bedringen på arbeidsmarkedet vil vises i like stor grad i begge målene, slik at de går ned i omtrent samme takt gjennom året. Vi anslår at det i gjennomsnitt vil være 90 000 registrerte helt ledige i 2017, noe som da vil tilsvare 3,2 prosent av arbeidsstyrken.

Bransjevise forskjeller

Sysselsettingen innen næringen utvinning av olje og gass, inkludert tjenester, har gått ned hvert kvartal siden andre kvartal i fjor. Oljerelatert industri, som verftsindustri og produsenter av metallvarer, utstyr og maskiner, har også hatt nedgang i sysselsettingen i løpet av det siste året. Vi venter ytterligere nedgang i oljeinvesteringene fram til 2017 og lavere aktivitet innen oljerelatert industri, og venter derfor ikke økt sysselsetting i disse næringene før mot slutten av prognoseperioden. Antall registrerte ledige med bakgrunn fra ingeniør- og ikt- fag og fra industriarbeid, begge yrker knyttet til oljenæringen og leverandørene, har vist en klart økende trend i over ett år nå, og vi venter at denne trenden fortsetter. For den eksportrettede industrien venter vi økt aktivitet framover og at sysselsettingen i disse næringene vil øke i 2016 og 2017, noe som kan bidra til å dempe økningen i ledigheten blant ingeniører og industriarbeidere.

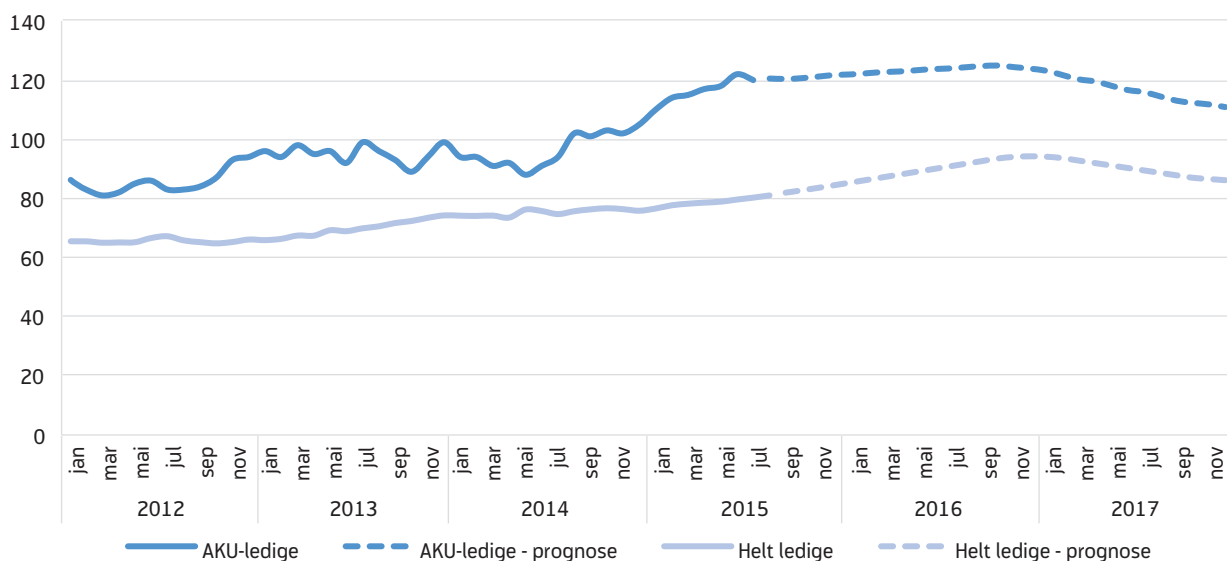
Sysselsettingen i bygge- og anleggsnæringen har vokst de fire siste kvartalene, men i en avtakende rate. Ledigheten har steget hver måned hittil i år. Vi venter at sysselsettingen innen bygge- og anleggsbransjen vil øke mindre i år enn i fjor. Når boliginvesteringene igjen øker de neste to årene, venter vi at veksten i syssel-

Figur 10. Utviklingen i arbeidsstyrken og sysselsettingen ifølge AKU. 1 000 personer. Sesongjusterte tall

Kilde: SSB og NAV

Figur 11. Utviklingen i antall registrerte helt ledige og ledige ifølge AKU. 1000 personer. Sesongjusterte tall

Kilde: SSB og NAV

Tabell 2. NAVs prognose for gjennomsnittlig antall arbeidsledige i 2015, 2016 og 2017. Faktiske tall for 2014

	2014	2015	2016	2017
Registrerte helt ledige	75 300	80 000	90 000	90 000
Registrerte helt ledige i prosent av arbeidsstyrken	2,8 %	2,9 %	3,3 %	3,2 %
AKU-arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken	3,5 %	4,3 %	4,4 %	4,1 %

Kilde: NAV

Tabell 3. Årlig endring i arbeidsstyrken, sysselsatte og arbeidsledige. Faktiske tall for 2014

	2014	2015	2016	2017
Arbeidsstyrken (AKU)	1,1 %	1,4 %	0,9 %	1,0 %
Sysselsatte (AKU)	1,0 %	0,6 %	0,7 %	1,3 %
AKU-arbeidsledige	1,1 %	22,5 %	4,7 %	-6,1 %
Registrerte helt ledige (NAV)	7,9 %	6,7 %	12,5 %	-0,5 %

Kilde: NAV

Tabell 4. Befolkning i yrkesaktiv alder, arbeidsstyrken, sysselsatte og arbeidsledige ifølge AKU

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Befolkning 15–74 år	3 505 000	3 559 000	3 618 000	3 680 000	3 743 000	3 798 000	3 850 000
Arbeidsstyrken	2 591 000	2 590 000	2 602 000	2 629 000	2 677 000	2 704 000	2 734 000
Sysselsatte	2 524 000	2 508 000	2 508 000	2 543 000	2 591 000	2 610 000	2 637 000
Yrkesdeltakelsen	73,9 %	72,8 %	71,9 %	71,4 %	71,5 %	71,2 %	71,0 %
AKU-arbeidsledige	67 000	82 000	94 000	86 000	86 000	95 000	96 000
Registrerte helt ledige (NAV)	42 521	69 267	74 643	69 395	65 682	69 719	75 254

Kilde: SSB og NAV

settingen tar seg opp og bidrar til nedgang i ledigheten for bygge- og anleggsvirker.

Samlet for de siste fire kvartalene har det ikke vært noe vekst i sysselsettingen i varehandelen. Antallet helt ledige med bakgrunn fra butikk- og salgsarbeid har også holdt seg stabilt det siste året, ifølge sesongjusterte tall fra NAV. Vi venter at veksten i privat konsum blir lavere neste år enn i år, men at veksten tar seg opp i 2017 og med det sysselsettingen innen varehandel.

Næringen helse- og omsorgstjenester sysselsetter flest personer i Norge, 20 prosent målt som andel av totalt antall sysselsatte. Sysselsettingen i denne næringen har økt de siste tre kvartalene ifølge tall fra nasjonalregnskapet, og vi venter at den vil fortsette å øke de neste årene.

Referanser

IRIS (2015) *Industribyggerne 2015. En kartlegging av ansatte i norske petroleumsrelaterte virksomheter, med et særskilt fokus på leverandørbedriftenes ansatte relatert til eksport*. Rapport IRIS – 2015/031. Stavanger: International Research Institute of Stavanger.

MAKROMODELLEN MODAG

Denne prognosen er basert på modellsimuleringer vi har gjort med den makroøkonometriske modellen MODAG. MODAG er en modell for norsk økonomi utviklet av Statistisk sentralbyrå (SSB). Modellen er estimert på årlige nasjonalregnskapsdata og er basert på økonomisk teori. For mer informasjon om MODAG, se <http://www.ssb.no/forskning/beregningsmodeller/modag>.

LIKNING FOR REGISTRERTE HELT LEDIGE

Helt ledige er en sentral variabel i NAVs prognoser. MODAG inkluderer ikke registrert ledighet. Arbeidsledigheten ifølge arbeidskraftundersøkelsen (AKU-ledigheten) er den eneste ledighetsvariabelen i MODAG. NAV har utarbeidet en ny likning for registrert ledighet og inkludert denne i MODAG. Likningen er en likevektkorrigeringsmodell der den løpende endringen i antall helt ledige er estimert å følge av den løpende endringen i AKU-ledigheten og avviket mellom nivåene på AKU-ledighet og registrert ledighet året før. Likningen inkluderer også et restledd, slik at modellbrukeren kan justere helt ledige dersom for eksempel løpende konjunkturstatistikk indikerer at helt ledige blir annerledes enn den estimerte likningen tilsier. Likningen blir reestimert hvert år når nye årstall blir tilgjengelig. NAVs anslag på registrerte helt ledige i denne prognosen er basert på følgende likningen, som er estimert på et sampel av årstall fra 1975 til 2015:

$$\Delta HL_t = -8 + 0,18\Delta HL_{t-1} + 0,76\Delta AKUL_t - 0,39*(HL_{t-1} - AKUL_{t-1}) - 9,27*dummy_{2005} + 14,50*dummy_{2009} + HLR_t$$

der HL står for antall registrerte helt ledige, AKUL står for antall ledige ifølge AKU og HLR er restleddet. For dokumentasjon av estimeringen, herunder ADF-tester, signifikanstester og spesifikasjonstester, vennligst ta kontakt med Eugenia.Vidal-Gil@nav.no

